

Пошуково-дослідницька діяльність як засіб стимулювання пізнавальної діяльності дітей

Найкраще відкриття – те, яке дитина робить сама.

Р. Емерсон

Вступ. Найбільша проблема сучасного виховання – недостатність бажання та інтересу дітей отримувати знання, оскільки більшість з них є пасивними слухачами. Тому актуальним є питання «Як відшукати такі форми роботи, які б активізували в першу чергу пізнавальну діяльність дошкільників, навчили їх спостерігати і думати?». Все досить просто, адже потужним засобом формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку є пошукова та дослідницька діяльність – процес включення особистості у самостійне збирання і дослідження інформації, формування на цій основі міцних знань, умінь, навичок. Як правильно організувати та контролювати таку роботу розглянемо далі.

Основна частина. Пробудження зацікавленості до нового, фантазії, творчості, формування позитивної мотивації пізнання здійснюється в дошкільному віці та є першими проявами майбутньої особистості. Кожній дитині властива допитливість та бажання досліджувати, тому в числі основних засобів формування компетентності дошкільника з природного довкілля вагоме місце займають нескладні досліди, які є основою для дослідницько-пошукової діяльності. А вона в свою чергу передбачає пошук шляхів розв'язання завдань, під час яких діти задіюють свій чуттєвий досвід, самостійно аналізують результати, роблять висновки, пізнають сутність того чи іншого явища. Такі класики світової педагогіки, як Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, у своїх роботах аналізували проблему впливу природи на розвиток дітей, не акцентуючи при цьому увагу на процес організації експериментів та дослідів з об'єктами чи явищами природи. Водночас дослідження Л. Парамонової, М. Поддякова аргументовано довели, що пошукова робота є ефективним засобом гармонійного становлення світогляду дитини та її особистісного розвитку. Проблематику застосування методу експериментування у роботі з дошкільниками було досліджено вітчизняними вченими Г. Беленькою, О. Гнізділовою, К. Крутій.

Також дослідницька діяльність надає можливість побачити й те, що в об'єктивно існуючій природі не піддається спостереженню. Мова йде про дослідження нових об'єктів, які можна перетворити, змінити, розділити з метою пізнання внутрішніх зв'язків, котрі недоступні для сприйняття за

допомогою органів чуття. На основі виявлення таких взаємозв'язків у вихованців відбувається накопичення власного досвіду. Автори програми

«Маленькі дослідники» Т. Шумей, І. Сергєєва зазначають: «Дослідна робота значно активізує пізнавальну діяльність дітей. Тому кожний етап цієї діяльності потребує мобілізації психічних зусиль особистості, творчого потенціалу» [1].

Діти дошкільного віку активно намагаються якнайбільше дізнатися про природне довкілля.

Дослідницька діяльність у природі мобілізує дошкільнят у пізнанні оточуючого середовища, в самостійному розкритті його зв'язків, закономірностей.

Видатний учений-експериментатор Жорж Кюв'є

сказав: «Спостерігач слухає природу, а експериментатор запитує і примушує її розкриватися». Досліджуючи об'єкти природи за допомогою різних аналізаторів, у свідомості дитини виникає їх цілісне відображення, на основі

якого дошкільник учиться відрізняти їхні властивості. Закономірно, що у дошкільному віці переважає наочно-дійове і наочно-образне мислення, проте дослідницька діяльність створює найоптимальніші умови для розвитку логічного мислення. У ході проведення дослідів дитина має змогу робити припущення і діяти методом «спроб та помилок», що в свою чергу допомагає їй подолати страх перед неможливістю правильно виконати завдання. Цей вид діяльності розвиває сміливість дитячого мислення.

Під час проведення дослідів вихованці рахують, вимірюють, порівнюють, визначають форму та розміри об'єктів, вдосконалюючи цим свої логіко-математичні навички. Крім того, під час дослідницької діяльності у природі відбувається розширення активного словникового запасу за рахунок різних наукових термінів,

закріплення вмій граматично правильно відповідати на запитання, самостійно

будувати діалог, стежити за логікою своїх висловлювань, доводити власну точку зору. Проте дослідницька діяльність не лише створює всі необхідні умови для розвитку інтелектуальних умінь вихованців, а й націлює на вдосконалення здатності тривало зосереджуватися на об'єктах дослідження, тримати в пам'яті потрібну інформацію про них та уявляти майбутній результат своєї діяльності.

Дуже важливими є методичні вимоги І. В. Урюпіної до організації пошуково-дослідницької діяльності: «Вона повинна бути різноманітною, посиленою і неодмінно такою, що активізувала б роботу дитячої думки» [2]. Аби експериментування було успішним, педагогу важливо дотримуватися таких правил:

1. Коментувати всі свої дії. Оскільки без словесного супроводу дошкільнятам складно працювати, бо саме в старшому віці на зміну наочно-образному мисленню приходить словесно-логічне. Дітям притаманно супроводжувати свої дії коментованим мовленням.

2. Залишати за собою провідну роль. Без належного контролю педагога досліди перетворюються на безцільне, хаотичне маніпулювання предметами, не маючи результативності та пізнавальної цінності.

3. Поводитися так, щоб дітям здавалося, ніби вони працюють самостійно.

Підготовку до проведення спостережень і експериментів слід починати з визначення поточних дидактичних завдань такої роботи. Насамперед обираємо об'єкт для дослідження та засвоюємо техніку експериментування з ним. Пропонуючи дітям організувати дослід, повідомляємо завдання у такій спосіб, щоб вони самі визначили, що потрібно зробити. Надаємо можливість

протягом кількох хвилин малюкам обдумати способи проведення запропонованого досліду, а потім разом із педагогом обговорити хід експерименту. Г. Беленька зазначає, що на відміну від інших видів діяльності досліди мають чітку мету, гіпотезу та чітку структуру.

Дослід можна відтворити, знаючи умови проведення; він потребує від дитини високого рівня розумових операцій, зокрема узагальнення,

систематизації знань [3].

Структура досліду має багато спільного зі спостереженням.

Перший етап – підготовчий – спрямований на виявлення знань вихованців про певні об'єкти чи природні явища, створення атмосфери зацікавленості та мотивації. Сприяють цьому доречно поставлені запитання, цікава розповідь, проблемно-ігрові ситуації. Так, наприклад, дослідуючи

повітря та граючи з повітряними кульками, варто запитати: «Як ви вважаєте, яка з повітряних кульок важча: та, що наповнена повітрям, чи порожня?».

Другий етап – початок досліду. Він розпочинається із висування припущень. Якщо діти мають необхідний запас знань, вони самостійно висловлюють припущення, в іншому випадку допомагає педагог. (Легка та кулька, що може літати, тобто наповнена повітрям.) Безпосередньо це слід підтвердити дослідом, щоб забезпечити прозорість та чистоту експерименту. Всі інші припущення обов'язково спростовуються.

Третій етап – перебіг досліду та обмін думками. Наприклад, щоб перевірити наведене вище припущення, потрібно спочатку перевірити чи однакові за всіма параметрами кульки: колір, форма, розмір. Наступний крок, зважити обидві кульки на терезах, порівняти їх вагу. Потім одну з них наповнити повітрям, а іншу залишити порожньою, ще раз зважити та порівняти результати.

Четвертий етап – підсумковий, на якому відбувається обговорення результатів досліду. Отже, висловлюються певні висновки, які в свою чергу дають можливість початкові припущення дітей підтвердити або спростувати. Їх можна робити в словесній формі чи оформити у вигляді малюнків, схем, тобто графічно зафіксувати результати.

Зауважимо, що з дітьми надзвичайно важливо обговорювати все, що відбувається на вашому «експериментальному майданчику». У багатьох дослідах результат можна побачити одразу, і це також стимулює пізнавальний інтерес дитини. Наприклад, таке природне явище, як дощ, можна відтворити за кілька хвилин, лише підігрівши воду. В результаті частинки у вигляді пари піднімуться вгору і, зіткнувшись з холодним предметом, краплинами впадуть донизу. Цікавим є досвід А. Іванової, яка визначає велику роль впливу експериментів на розвиток творчих здібностей та формування уявлень дітей про зміцнення здоров'я. Участь у пошуково-дослідній діяльності сприяє формуванню у

дітей реалістичних уявлень про причинно-наслідкові зв'язки у природі. Діти мають розв'язувати пізнавальні задачі, які виникають в процесі ігор, праці і спостережень у предметному довір'ї [4].

Зміст дослідів у дитячому садку надзвичайно багатогранний: нежива природа (сонце, повітря, вода, ґрунт тощо); рослинний і тваринний світ; організм людини. Наведемо декілька прикладів нескладних дослідів згідно з такою класифікацією.

Тема «Нежива природа». *Дослід 1.* «Незвичайний підводний човен». *Матеріал:* сире яйце, склянка з водою, ложечки, сіль. Припущення: яйце важке, воно потоне. *Хід дослідів:* Покладемо сире яйце в склянку з чистою водою – яйце опуститься на дно склянки. Виймемо яйце зі склянки і розчинимо у воді кілька ложок солі. Опустимо яйце в склянку з солоною водою – яйце залишиться плавати на поверхні води. *Висновок:* сіль підвищує щільність води. Чим більше солі у воді, тим складніше в ній потонути. У знаменитому Мертвому морі вода настільки солона, що людина без будь-яких зусиль може лежати на її поверхні, не боячись потонути. Коли дослід проведено, можна показати «фокус». Підливаючи солоної води, ви досягнете того, що яйце буде спливати. Підливаючи прісну воду – яйце буде тонути. Зовні солона і прісна вода не відрізняються одна від одної, і це буде виглядати дивно. Продовжуючи знайомство дошкільнят з властивостями води, проводимо ряд експериментів: очищення води (процес фільтрації); перехід рідини з одного стану в інший і навпаки: «Кольорова веселка», «Пара це теж вода», «Невидимі написи» та інші. *Дослід 2.* «Вода і природні матеріали». *Мета:* показати взаємодію природних матеріалів з водою (які з них тонуть, а які залишаються на поверхні і чому?). *Матеріал:* склянки з водою, ложечки, набір природних матеріалів, картки-схеми для запису результатів. *Хід дослідів:* Перед дітьми є набір матеріалів та картки-схеми. Пропонуємо малюкам висловити припущення, як природні матеріали взаємодіють з водою. Потім перевіряємо дане припущення під час дослідів. У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити почергово предмети природнього матеріалу (дерево, жолуді, мушлі, папір, насіння, віск, дрібні камінці тощо) та, спостерігаючи за процесом, дати відповіді на запитання: «Чому деякі з них плавають, інші тонуть, а окремі розчиняються, змінюючи забарвлення води?». Таким чином, підвести вихованців до відповідних висновків і результати пошуково-дослідницької роботи записати до карток-схем.

Висновок. Отже, пошуково-дослідницька робота дає змогу розширити знання дітей про неживу природу (повітря, вода, ґрунт, пісок, природні матеріали) доступними та цікавими методами, максимально реалізуючи потребу вихованців у нових враженнях. В результаті систематичного проведення такої роботи, діти вчаться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природному довіллі та знаходити альтернативні шляхи пошуку, висловлювати оригінальні, цікаві ідеї, самостійно розв'язувати поставлені задачі. Крім цього, збагачується практичний і теоретичний досвід малюків, нетрадиційне мислення та формується усвідомлення того, що експериментувати і досліджувати цікаво. Хочеться підкреслити, що, плануючи роботу, не варто ставити чітку межу між буденним життям й експериментуванням, адже експериментування не самоціль, а лише засіб

ознайомлення дітей із природним довкіллям, що дає можливість дітям брати на себе роль дослідника-новатора!

Список використаних джерел та літератури

1. Шумей Т. І., Сергеева І. Л. Маленькі дослідники. Палітра педагога. 2015. С. 15–18.
2. Урюпіна І. В. Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників у природі / наук. кер. Г. М. Семашкіна. Херсон : ХДУ, 2021. 48 с.
3. Беленька Г. В. Дослідження – крок до пізнання. 2017. 5. С. 7–10.
4. Іванова А. І. Методика організації пошуково-дослідницької діяльності в дитячому закладі. Київ : ТЦРП, 2017. 55 с.